

Det Anarkistiska Biblioteket

MAKHNO-RÖRELSEN I UKRAINA 1917-21

Växjö Ungsocialister

Växjö Ungsocialister
MAKHNO-RÖRELSEN I UKRAINA 1917-21
1971

nestormakhno.info

Originaltitel: *Makhno-bevegelsen i Ukraina 1917-21*, Norge 1971.

Översättning: Margareta Edgardh, Stockholm.

Första svenska utgåva: Växjö Ungsocialister, oktober 1972.

Tryck: Fripresstryck Jönköping.

Upplaga: 300 ex

sv.anarchistlibraries.net

1971

Innehåll

INLEDNING	3
MAKHNO-RÖRELSEN I UKRAINA 1917-21	4
DET REVOLUTIONÄRA KRIGET	7
ANARKI	9
DE VITA	11
TIDVATTNET VÄNDER	14
DE RÖDA ÅTERVÄNDER	16
MAKHNOVISMEN	19

INLEDNING

Föreliggande pamflett - "Makhno-rörelsen i Ukraina 1917-21" - får tas för vad den är - ett kortfattat försök till en historisk tillbakablick på ett av de många försök som gjordes av arbetare och, som i detta fall, bönder att verkligen göra ryska revolutionen till en arbetarnas och böndernas revolution, och inte till någon palatsrevolution.

Den ger, som vi tycker, en kortfattad och någorlunda tillfredsställande redogörelse för "vad som verkligen hände" i Ukraina åren 1917-21. Däremot saknar denna skrift en genomgripande analys av makhnovisternas förmåga (eller oförmåga) att omsätta sina idéer i praktiken.

Intressant att påpeka i detta sammanhang kan vara, att makhnovisternas kamp i mångt och mycket påminner om andra arbetar- och bondeorganisationers kamp mot de bolsjevikiska ledarnas politik. Så var t.ex. fallet i Kronstadt 1921.

*Ett citat ur pamfletten bör vara nog för att väcka läsarens intresse, inte bara vad det gäller makhnovisterna utan också den revolutionära **arbeteropposition** som i många för den ryska revolutionens utgång betydelsefulla frågor hela tiden opponerade sig (så länge det nu var möjligt) och inte sällan tog öppen strid:*

*"Bolsjevikerna anföll och krossade makhnorörelsen - inte för att den inte lyckades väl med att genomföra **en äkta social revolution** - utan för att makhnovisterna **försökte!**"*

MAKHNO-RÖRELSEN I UKRAINA 1917-21

Både anarkister och ”frihetliga marxister” har alltid varit måna om att påpeka att de saknar ledare, att de inte har behov av några. Faktum kvarstår emellertid att de anarkistiska ”arméerna” överallt frambringade befälspersoner och - enligt många borgerliga observatörer utomordentliga och dynamiska ledare. En av de mest berömda (eller beryktade) anarkistiska militära ”ledarna” är värd att ihågkommas, inte minst då det - inom både borgerlig och bolsjevikisk historieskrivning⁽¹⁾ - rått en veritabel ”tystnadskomplott” kring denne man och de aktioner och händelser som är förknippade med honom.

Nestor Ivanovitsj Makhno föddes den 27 oktober 1889 som yngste sonen till en fattig bonde i Gulai-Pole⁽²⁾ i Alexandrovskdistriktet i provinsen Ekaterinoslav, mellan floden Dnepr och Azovska sjön. Fadern avled när Nestor var 11 månader. Vid 7 års ålder sändes han ut för att arbeta som vallpojke på gårdarna till de besuttna; främst tyskar, kulaker (storbönder) och den lokala adeln. När han var 8 år gammal lyckades han komma i skola, men bara på halvtid, och efter 12-årsåldern hade han ingen möjlighet till vidare skolgång. Vid denna tidpunkt fick Makhno anställning som lantarbetare och därefter, fram till han var 17, som gjuteriarbetare. Han närde ett brinnande hat till adel, stormän och kulaker, och i konsekvens därmed blev han 1906 medlem av Gulai-Poles anarkistgrupp. Han anslöt sig till den kommunistiska anarkismen⁽³⁾.

Två år senare ställdes han inför rätta, anklagad för ”terrorism” och andra anarkistiska aktiviteter. En lokal polischef hade mördats. Makhno dömdes till döden genom hängning men av hänsyn till hans ungdom förvand-

Arsjinov skriver mot slutet av sin oerhört viktiga bok: ”Den blodiga tragedin för de” ryska arbetarna och bönderna kan inte undgå att sätta sina spår. Tydligare. än på några andra håll har den socialistiska praxis i Ryssland bevisat, att arbetarklassen inte har några vänner utan endast fiender, som uteslutande är ute efter att slå deras arbete i bojar. Bolsjevismen har till fullo bevisat att den står på denne fiendes sida...

Proletärer i alla länder, gå till er själva och sök där efter sanningen; ni kommer aldrig att finna den någon annan stans. Det är detta den ryska revolutionen förkunnar för oss.

Där de arbetande massorna själva försvarar sig mot förtryck, där de slår vakt om och vårdar kärleken till sitt oberoende, där de hävdar sin klassvilja - där kommer de alltid att skapa sin **egen** sociala, historiska rörelse, där kommer de att handla **utifrån sig själva**. Just **det** är makhnovismens väsen”.

⁽¹⁾ I sin bok ”Makt och motstånd” skriver Noam Chomsky om ett ”liberal-kommunistiskt” perspektiv. Ordvalet är annorlunda men innebörden densamma. – utg. anm.

⁽²⁾ En ort med ca 30.000 inneväånare. – utg. änm.

⁽³⁾ Den radikalaste av de ”klassiska” anarkistiska riktningarna. Den enda som krävde **samhälleligt** ägande av produktionsmedlen. Dess upphovsman var Peter Krapotkin. – utg. anm.

pekar ut målen. Det kommer sålunda alltid att finnas ledare i **denna bemärkelse**. Och det är bra, ty klokheden, renheten och dugligheten bör härskas, och inte dumheten, råheten och svagheten. Den som i sitt avvisande av det betalda yrkesledarskapet går så långt som att **förkasta varje form av ledarskap**, utan att betänka att överlägsenhet i ande och karaktär inte är en förkastlig utan en lovvärd form för ledarskap, han skjuter långt över målet och blir demagog.” Här måste man emellertid också vara medveten om den alltid på lur liggande faran för personkult. Utan tvekan fanns det sådana tendenser bland makhnovisterna, mer eller mindre tydliga, men inte i större utsträckning än att partisanerna kunde ha ett avtal med Makhno som gav dem rätt att vägra ta order från honom när han var full!

Men ändå: Detta att vi i bedömningen av makhnovismen faktiskt är tvungna att fästa så stor vikt vid Makhno personligen visar utan tvekan på en svaghet hos rörelsen. Den var på intet sätt någon idealisk anarkistisk rörelse. Men sedan det har sagts, bör det också sägas att det är bara enfaldiga personer som vid varje tidpunkt kan kräva det ”ideala” som ett fullt färdigt faktum. Det ”ideala” är tvärtom något som måste kämpas fram inom en äkta folklig rörelse, och detta är inte minst de mest medvetna krafternas ansvar. Många av de ryska anarkisterna, däribland den ukrainska Nabat-federationen, vägrade att erkänna Makhno som en sann anarkist och valde därför att bli stående utanför rörelsen. I samband med en bitter kritik av dessa säger Arsjinov: ”Anarkisterna måste ständigt delta som de allra aktivaste i den revolutionära massrörelsen. Först då kommer denna rörelse att kunna låta de anarkistiska idealen blomstra. Man får inte något till skänks; varje verk kräver hårda ansträngningar och offer. Anarkismen måste förverkliga en sann enhet mellan tanke och handling och tillägna sig en realistisk föreställning om sin historiska uppgift. Anarkismen måste tränga in i massorna och smälta samman med dem”.

Den största svagheten hos Makhnorörelsen var utan tvekan att den lyckades uträtta så föga konstruktivt på det sociala planet – om än av förståeliga skäl. Trots enskilda framgångsrika experiment är det inte i detta perspektiv makhnovismen är av störst intresse. Dess stora betydelse framträder först när vi betraktar den som en del av den stora revolutionära rörelsen i tsarriket. Särskilt som jämförelseobjekt när man vill bedöma bolsjeviksystemets förtjänster - eller avsaknad av sådana. Bolsjevikerna anföll och krossade makhnorörelsen - inte för att den inte lyckades väl med att genomföra en äkta social revolution - utan för att makhnovisterna **försökte!**

lades straffet till livstids straffarbete. Han hamnade på Butirki-fängelset i Moskva. Där kom han omedelbart i konflikt med fängelseledningen och placerades i ensamcell, slagen i järn. Butirki var i likhet med de flesta ryska fängelser kallt och fuktigt, och Makhno ådrog sig tuberkulos. När den kände anarkisten Peter Arsjinov sattes i Butirki för att ha smugglat in revolutionär litteratur i Ryssland, kom han i kontakt med Makhno, och de två blev snart nära vänner. Arsjinov var äldre än Makhno och hade betydligt bättre skolning. Han hjälpte sin vän i hans studier och berättade mycket för honom om Bakunins och Krapotkins idéer och ideal.

Den 1 mars 1917 frigavs Makhno och Arsjinov tillsammans med övriga politiska fångar i Ryssland av den provisoriska regeringen. Peter Arsjinov slog sig ner i Moskva och blev aktiv medlem av Moskvas Anarkistiska Federation, medan Nestor Makhno genast återvände hem till Gulai-Pole i Ukraina. Där tog han itu med att organisera en fri kommun och en sovjet. Han valdes till ordförande i den regionala bonde- och arbetarkommissionen och senare i Gulai-Poles sovjet av bonde- och arbetardeputerade.

”I augusti 1917”, skriver Paul Avrich, ”rekryterade Makhno i egenskap av sovjetens ledare en liten grupp beväpnade män och grep sig an med att expropriera den lokala adelns egendomar och fördela jorden mellan de fattiga bönderna”. För bönderna i Gulai-Pole kom han att framstå som något av en ny Stenka Rasin⁽⁴⁾. ”Han blev snart en dödsfiende till de besuttna och de lokala borgerliga politiska grupperingarna”, berättar Peter Arsjinov.

Första världskriget kom att innebära socialt och ekonomiskt kaos för Rysslands del, huvudsakligen därför att industrin, jordbruket och transportmedlen var hopplöst föråldrade och inte tålde det moderna krigets påfrestningar. I början av år 1917 var situationen desperat, först och främst på livsmedelssektorn. Vid fronten var soldaterna, för att använda Lenins uttryck, i färd med att ”rösta ner kriget med fötterna”. De deserterade i hundratusental.

Mellan den 8 och 12 mars utbröt i Petrograd (tidigare S:t Petersburg) strejker och massdemonstrationer mot kriget. Aktionerna utvecklade sig snart till en generalstrejk, och polis och militär avväpnades av arbetarna. Efter marsrevolutionen (februari enligt den gamla kalendern) kom den provisoriska regeringen under Kerenskij till makten. Den förökte utan framgång föra kriget vidare, och under tiden fram till november blev den alltmer misskrediterad. Den 6 november utbröt den revolution (Oktoberrevolutionen) som störtade Kerenskijns kabinett och gav bolsjevikerna re-

⁽⁴⁾ Stenka Rasin var en rysk bondeledare och upprorsman på 1600talet. – Utg. anm.

geringsmakten. För att kunna behålla denna position var den absolut nödvändig att tillmötesgå folkets viktigaste krav och sluta fred med centralmakterna till varje pris. Efter långvariga förhandlingar med Tyskland-Österrike undertecknade bolsjevikregeringen överenskommelsen i Brest-Litovsk den 3 mars 1918.

Som ett resultat av detta avtal marscherade tyska och österrikiska trupper in i Ukraina och upprättade en marionettregering under hetmanen⁽⁵⁾ Pavlo Skoropadskij. Ockupanterna började systematiskt utplundra landet på stora mängder spannmål, boskap och fjäderfä, som fraktades till Tyskland och Österrike. När de ukrainska bönderna började sätta sig till motvärn blev många av dem pryglade och avrättade. ”Det var därför naturligt”, skriver Arsjinov, ”att dessa nya förhållanden ledde till en starkare uppslutning kring de redan existerande rörelserna, såsom Petluras⁽⁶⁾ och bolsjevikerna. Överallt, och främst ute i byarna, utbröt resningar mot ockupanterna och landets egna herrar. Så började den väldiga bonderörelsen i Ukraina, den som senare fick namnet Det Revolutionära Upproret”. Rörelsen var fullständigt spontan. Vid denna tidpunkt tillsattes en hemlig revolutionär kommitté som gav Makhno i uppdrag att organisera kampenheter av arbetare och bönder. Men dessa partisanstyrkor visade sig alltför svaga. Dessutom satte distriktets borgerskap ett högt pris på Makhnos huvud. Han tvingades gå under jorden, drog sig undan från städerna Taganrog, Rostov och Tsaritsin och fortsatte norrut. Nästan ensam begav sig Makhno slutligen till Moskva, dit han kom i juni 1918.

I Moskva besökte han Peter Krapotkin och diskuterade situationen i Ryssland med honom. Han träffade också Lenin, men de båda insåg snart att de hade ytterst lite gemensamt.

⁽⁵⁾ Kosackhövdingen i Ukraina. – utg. anm.

⁽⁶⁾ Den ukrainske separatistledaren. – utg. anm.

MAKHNOVISMEN

Makhno var ingen intellektuell - även om han hyste stor respekt för de kamrater som var välutbildade, t.ex. Peter Arsjinov. Makhno var en utpräglad handlingsmänniska, den ”födde upprorsmannen”. Han var åtminstone i teorin - internationalist, även om han var som en fisk på torra land utanför sitt hemland, Ukraina. Han dog 1935, som fabriksarbetare i Frankrike, fullständigt nedbruten både fysiskt och psykiskt.

Men Makhno kommer alltid att bli ihågkommen som en stor gerillaledare. Han ägde ett stort personligt mod och en oerhörd begåvning i fråga om gerillakrigföringens ”konst”. Han hade en förmåga att träffa ögonblickliga avgöranden. Han hade, enligt Victor Serge, ”en sant episk kapacitet för organisering och kamp”. Volin beskriver honom som ett ”militärt geni”. Å andra sidan har Alexander Berkman, säkert inte helt utan fog, beskyllt honom för att ha ett militaristiskt temperament.

Som överbefälhavare för Upprorsarmén gjorde Makhno i stort sett allt han kunde för att undvika varje form av uniformering. Även om ”nyckelofficerarna” valdes av Makhno personligen (det torde ha betytt föga att besluten efteråt förelades partisanerna, som eventuellt kunde avsätta den utnämnde igen), valdes alla övriga befäl av partisanerna. Upprorsarmén förlorade heller aldrig sin äkta plebejiska karaktär. I skarp kontrast till Röda Armén kom inte en enda av officerarna från överklassen. Alla var bönder eller fabriksarbetare. Det kan ändå inte råda något tvivel om att Makhno efterhand blev ganska auktoritär. Denna utveckling löpte, naturligt nog, parallellt med att makhnovisterna reducerades från en väldig folklig rörelse inom alla samhällssektorer till något tusental partisaner i förtvivlad kamp för sina liv.

Man kan ställa frågan: Varför över huvud taget ta upp Makhnos personlighet till diskussion? Vad har den med saken att göra, speciellt i en rörelse som beskrivits som frihetlig, utan byråkratiskt ledarskap? Som svar vill vi citera vad Otto Rühle yttrade i ett helt annat sammanhang: ”Det kommer väl alltid att finnas människor som är överlägsna andra i vetande, insikt, erfarenhet, handlingskraft och karaktärsstyrka och som har stort inflytande på andra, lär dem, anför dem i strid, rycker andra med sig och

Efter detta kunde Röda Armén ganska snart krossa resterna av Upprorsarmén. De redan försvagade petljuristerna besegrades också. Snart kontrollerade bolsjevikerna hela Ryssland och Ukraina och kunde omsätta sina statskapitalistiska idéer i praktiken under Lenins, Trotskijs och senare Stalins kommando. Med känt resultat.

DET REVOLUTIONÄRA KRIGET

Makhno och hans medarbetare var inte bara engagerade i att försvara sina kommuner, utan också i arbetet på att sprida de revolutionära idéerna och expropriera godsägarnas och kulakernas egendomar.

I juli 1918 återvände Makhno till Gulai-Pole. Där fann han sin mors hus nedbränt av tyskarna och sin bror skjuten.. (En annan bror sköts ner av Denikins vita arme, en tredje av Röda Armén.) Makhno själv föll genast i tyskarnas händer. En jude som länge hade känt honom personligen lyckades rädda hans liv genom att köpa ut honom ur häktet. Nyheten härom spreds hastigt över trakten. Makhno deklarerade att det var dags för arbetarna och bönderna att ta sitt öde i egna händer.

Tyskarna hade med hjälp av sin marionett hetmanen Skoropadskij lämnat tillbaka jordegendomarna till de gamla härskarna. Men ännu en gång, nästan över en natt ”organiserade Makhno en avdelning partisaner som under anarkismens svarta fana genomförde en rad dristiga aktioner mot österrikarna/tyskarna och hetmanens anhängare samt mot den lokala adelns gods” (Avrich). Han började attackera storgodsen i området mellan Dnepr och Azovska sjön. I september var Makhnostyrkorna tillräckligt starka för att erövra Gulai-Pole. Under loppet av ett par-tre veckor opererade de anarkistiska partisanerna över hundratals kvadratkilometer.

I november drog sig Tyskland/Österrike ur Ukraina. Vapenstilleståndsavtalet hade undertecknats. Makhno hade nu hunnit bli ganska legendomsusad (en ”anarkistisk Robin Hood” enligt Woodcock). Under denna period lyckades partisanerna, eller ”makhnovisterna”, som de nu kallades, lägga beslag på stora mängder vapen från de hemvändande tyska trupperna. ”Varje räd”, skriver Woodcock, ”gav vapen, proviant och hästar, och rekryterna kom i hundratals till Makhnos huvudkvarter (i Gulai-Pole - utg. anm.) som tycktes ha förblivit okänt endast för myndigheterna”. Snabba manövrar och osedvanlig rörlighet var makhnovisternas stora styrka. Till häst och i små fjädrade vagnar (tatjanas), bestyckade med kulsprutor, förflyttade sig upprorshären snabbt kors och tvärs över de öppna stäpperna

mellan Dnepr och Azovska sjön - från Berdjansk till Taganrog, från Lugansk till Ekaterinoslav. Men Skoropadskij höll fortfarande huvudstaden Kiev. Vid Ekaterinoslav stötte anarkisterna på nationalisten Petljuras väpnade styrkor. Här använde Makhno tricket med den trojanska hästen. Han lastade ett helt tåg fullt med sina trupper och sände det rakt in i stadens centrum. Ekaterinoslav erövrades och petljuristerna fick se sig besegrade. Några dagar senare gick de dock till motanfall och återtog staden. Makhnovisterna drog sig tillbaka men undkom förföljelse.

Från slutet av november 1918 till juni 1919 var makhnovisternas område öster om Dnepr fritt från främmande politiska och militära myndigheter. Österrikarna, tyskarna, hetmaniterna och de ukrainska nationalisterna hade alla drivits bort. Varken de röda eller de vita var ännu tillräckligt starka för att fylla igen tomrummet. Under denna period sökte arbetare och bönder, inom de ramar situationen påtvingat dem, återuppbygga sitt samhälle efter frihetliga, kommunistiska linjer. De lyckades endast delvis.

I denna kamp hade bolsjevikerna sett sig nödsakade att ingå ett nytt avtal med anarkisterna. Detta förpliktigade bolsjevikerna till ”omgående frigivande och inställande av förföljelse mot alla makhnovister och anarkister på sovjetrepublikens territorium”...”tryggande av fullständig agitationsfrihet för alla makhnovister och anarkister”...”fritt deltagande i sovjetvalen”... Den sista punkten i avtalet var en tilläggs punkt, som bolsjevikerna av förståeliga skäl vägrade att offentliggöra. Den lød: ”I betraktande av den omständigheten, att en av huvudsidorna hos makhnovörelsen är kampen för det arbetande folkets lokala självförvaltning, föreslår Upprorsarmén en fjärde punkt i den politiska överenskommelsen, nämligen följande: Organiserande av fria organ för ekonomisk och politisk självförvaltning för den arbetar- och bondebefolkning som hör hemma i makhnoarméns aktionsområde, autonomi för sådana organ och federativ förbindelse med Sovjetrepublikens statliga organ”.

Detta avtal var i och för sig inte värt papperet det var skrivet på, och makhnovisterna betraktade det utslutande som ett medel att komma i kontakt med de allmänt revolutionära soldaterna i Röda Armén.

Nu när Wrangel var besegrad kunder Röda Armén koncentrera hela sin aktivitet och sina resurser mot Makhno och anarkisterna. Över hela Ryssland och Ukraina blev anarkister, frihetliga socialister och socialrevolutionärer jagade, fängslade och avrättade av tjecken och Röda Armén.

Den 26 november omringades Gulai-Pole av röda trupper. I staden befann sig Makhno och 250 kavallerister från Upprorsarmén (nu, då de vita hade försvunnit, hade många av partisanerna återvänt till det civila livet). Med sina få kamrater gick Makhno till motanfall, slog sig igenom de röda linjerna och lyckades fly. I detta läge återvände många av de tidigare partisanerna, och Upprorsarmén kunde övergå till offensiv. Åtta dagar senare var Makhno åter i hemstaden. Men bolsjevikerna började nu sätta in ständigt fler divisioner mot anarkisterna. Återigen måste de fly från sina hemtrakter. Förföljda av Röda Armén utkämpade den krympande partisanarmén otaliga slag vid Kiev, fortsatte mot Kursk, så mot Charkov, för att till slut ta sig över Don. Makhno skrev senare:

”I början av augusti 1921 blev det bestämt att jag på grund av mina allvarliga sår skulle bege mig utomlands.. Den 22 augusti träffade en kula mig i nacken och gick ut genom högra kinden. Än en gång låg jag på botten av en vagn. Den 26 augusti måste vi utkämpa ett slag med de röda...och den 28 augusti kom jag över Dnestr. Här är jag i utlandet...”⁽¹⁰⁾

⁽¹⁰⁾ I Rumänien. - utg. anm.

DE RÖDA ÅTERVÄNDER

I slutet av november 1919 anlände flera divisioner av Röda Armén till staden Alexandrovsk, där generalstaben för Upprorsarmén höll till. De meniga soldaterna i Röda Armén började genast fraternisera med partisanerna. En vecka senare beordrades Upprorsarmén av det militära rådet för 14:e Kåren av Röda Armén att förflytta sig till polska gränsen. Naturligtvis vägrade makhnovisterna - precis som man hade väntat. Dessutom uppmanade Makhno soldaterna i Röda Armén att avvisa sina ledare och deras auktoritet. Så bröt Upprorsarmén upp från lägret och satte kurs på hemmabasen Gulai-Pole, som nu var fritt från både vita och röda trupper.

Vid denna tid var befolkningen i Gulai-Poledistriktet åter i stånd att gripa sig an med en konstruktiv, frihetlig verksamhet. Lokala sovjetor grundades, och skolor, som byggde på icke-auktoritära principer kom igång - ända till bolsjevikerna mot slutet av 1920 släppte lös sin oöverträffade terror över hela Ukraina.

Mellan januari och november gjordes inte några direkta försök från Röda Arméns sida att krossa Upprorsarmén. Istället ägnade man sig åt att angripa fullständigt försvarslösa byar och kommuner. ”Snart började massarresteringar och exekutioner, och Denikins förtryck förbleknade vid bolsjevikernas, skriver Volin. Dessutom var Makhno själv sjuk och ofta medvetlös under denna period. Flera gånger var han nära att falla i bolsjevikernas händer. En intensiv lögnpropaganda spreds för att lura den inhemska och utländska opinionen att tro att makhnovismen var rätt och slätt ett banditväsen som borde bekämpas.

Denna sommar kom emellertid de vita ännu en gång söderifrån, nu under kommando av baron Wrangel. I september måste anarkisterna uppgå Alexandrovsk, Sinelnikevo och till och med Gulai-Pole åt de vita. Men så, i mitten av oktober, samlade sig Upprorsarmén till ett massivt angrepp mot Wrangels styrkor. Inom tre veckor var hela regionen befriad. Wrangel drog sig tillbaka till Krim med makhnovisterna - och senare Röda Armén - i hämlarna. Samtidigt angrep en annan anarkistisk styrka vid Simferopol. Det var sista spiken i Wrangels kista. Resterna av hans arme avseglade från Krim och gick i exil.

ANARKI

Makhnos idéer presenterades i en liten pamflett med titeln ”Allmänna teser till de revolutionära upprorsmännen om fria arbetarråd”. Enligt Makhno borde arbetarråden vara helt fristående i förhållande till de politiska partierna. De skulle upprättas enligt principerna om samhällslikställighet och grundläggande sociala behov, och, arbetarna skulle inte lyda annat än sin egen kollektiva vilja, utan att någon utövade makt över andra.

De fria kommuner som grundades under denna relativt fredliga period i södra Ukraina beskriver Makhno, tämligen naivt, på följande sätt:

”I dessa kommuner fanns få uttalat anarkistiska bönder; majoriteten av medlemmarna var icke-anarkister. Icke desto mindre genomsvadades deras kommunala liv av den anarkistiska solidaritet som vi normalt bara finner hos arbetare, vilkas naturliga enkelhet inte har förgiftats av städernas politiska miljö.

Varje kommun omfattade ca 10 familjer av bönder och arbetare, dvs. tillsammans mellan 100 och 300 medlemmar. Enligt beslut som fattades av regionalkongressen för agrarkommuner fick varje kommun sig tilldelad en lämplig mängd jord, dvs. så mycket som dess medlemmar kunde bruka gemensamt...

Största delen av det arbetande folket såg i agrarkommunerna grodden till ett nytt samhällsliv som skulle bli av bestående karaktär, eftersom revolutionen närmade sig sin höjdpunkt av triumf och skapande kraft, som skulle utvecklas och gro och stimulera organiserandet av liknande samhällen i hela nationen, eller åtminstone i byarna i vår landsdel”. (La Revolution Russe en Ukraine).

Den första kommunen (”Rosa Luxemburg”) grundades i närheten av staden Provkovskij. Till att börja med omfattade den endast några dusin människor, men snart kunde den räkna över 300 medlemmar. Den var helt och hållet uppbyggd efter icke-auktoritära principer, och enligt Volin, som besökte den, nådde den mycket goda resultat, även produktionsmässigt. Den utövade omedelbart ett starkt inflytande på bönderna i distriktet. Sju kilometer från Gulai-Pole upprättades en ny kommun som helt enkelt

betecknades "Kommun nr 1". 20 kilometer därifrån grundades "Kommun nr 2" och "Kommun nr 3". Därefter upprättades flera andra i hela södra Ukraina.

"Alla dessa kommuner", skriver Volin, "skapades helt fritt (med den jord, boskap och de maskiner och redskap som konfiskerats från de besuttna) och på böndernas spontana initiativ, även om de senare för- mellat kom att tilldelas bönderna av Regionalkongressen av bönder, arbetare och partisaner. Kommunerna grundades på Krapotkins ideal om inbördes hjälp. Alla - män, kvinnor och barn - arbetade efter förmåga och fick efter behov, så långt det var möjligt inom ramen för ett krigshärjat samhälle. De administrativa funktionerna överläts åt kamrater som ägde de därtill nödvändiga kunskaperna. När dessa hade utträttat vad de skulle, återgick de till vanligt arbete vid sidan av de andra kommunmedlemmarna."

Makhno försökte aldrig påtvinga bönderna sin vilja. Men han strävade efter att vinna arbetarna i städer som Alexandrovsk och Ekaterinoslav för sina idéer. Dessa försök var emellertid i stort sett resultatlösa.⁽⁷⁾ Makhno ägde heller inte någon förståelse för en stadsekonomis komplicerade struktur, men hans "arme" (nu mellan 20 000 och 50 000 man) låg alltid i elden. "Det instabila i situationen omöjliggjorde ett omfattande konstruktivt arbete", konstaterade Volin många år senare.

Upprorsarmén hade segrat - men än stundade ingen fred i Ukraina. Bolsjevikerna hade fortfarande en gås oplockad med makhnovisterna. "Bolsjevikerna har indirekt räddats av de revolutionära partisanerna; nu återvänder de till Ukraina för att skörda vad andra har sått", anmärkte Volin.

⁽⁷⁾ Detta har sin speciella förklaring. I städerna opererade andra frihetliga och anti-auktoritära grupperingar (anarkosyndikalister, barbrister, Nabat-federationen, maximalister, vänstersocialrevolutionärer etc.) som i sin agitation riktade sig speciellt till industriarbetarna och ägde betydligt större insikt i dessas särskilda problem än makhnovisterna. Dessa urbana grupper betraktade Makhno och hans anhängare med en viss skepsis, som en rörelse med en anarkistisk **tendens** snarare än som en "riktig" anarkistisk organisation (som Lenin skulle betraktat Mao och Fidel?). Att utan vidare jämföra Makhno med Pancho Villa i Mexiko är emellertid förhastat. Makhnovisterna var en betydligt genuinare frihetlig rörelse än Pancho Villas bondearme, som ideologiskt utmärktes av stor förvirring. - utg. anm.

TIDVATTNET VÄNDER

Under denna period hade de kvarvarande enheterna av Röda Armén i Ukraina totalt demoraliserats. I juni deserterade alla de röda regementena på Krim. I ilmarsch gav de sig av för att finna Upprorsarmén. De fann den i Dobrovelitsjkova i Cherson-distriktet.

Makhnovisterna blev åter mäktiga. Kort tid senare avbröt de reträtten. Tidvattnet höll på att vända. Deras kavalleri utgjorde nära 3 000 man, och kulspruteregementet räknade över 500 maskingevär.

Upprorsarmén började nu sin offensiv. Denikin kastades tillbaka. Men ammunitionen tröt för makhnovisterna, och Denikin anföll på nytt med utvilade trupper. Till slut måste makhnovisterna åter dra sig tillbaka, den här gången över 350 km, in i Kiev-området. De vita gjorde ett misslyckat försök att inringa Upprorsarmén. Striderna rasade dag och natt. Återigen drog sig makhnovisterna tillbaka, ända till staden Uman. Här kom de i kontakt med Petljura-styrkorna, som också låg i strid med de vita. Petljuristerna förklarade att det räckte med en fiende för deras del - och en ganska vacklande ”pakt” undertecknades mellan de bägge parterna.

På kvällen den 26 september 1919 spelade Makhno ut sitt sista kort. I månader hade partisanerna retirerat västerut. Nu ändrade de plötsligt marschriktning, och under natten gick hela Upprorsarmén, med kulspruteregementet i spetsen, till anfall mot de vita. Senare anföll kavalleriet Denikins flank. Efter ett långvarigt och blodigt slag drevs de vita trupperna på flykten. Det var ett skoningslöst men ändå helt naturligt slut på duellen mellan partisanerna och de vita. Man hade valet mellan att fullständigt krossa de vita eller själva slaktas ner tillsammans med de tusentals civila som följt i Upprorsarméns kölvatten.

Efter denna avgörande seger drog sig Makhno-Armén åter österut. Snart kontrollerade den hela centrala Ukraina. I oktober vajade åter den svarta fanan över Ekaterinoslav.

Denikin tvingades avbryta sin offensiv mot Moskva. I november måste dock Upprorsarmén uppge Ekaterinoslav och omgruppera sig i söder. Men den fortsatte sina ständiga attacker mot Denikin. Dessutom blev Röda Armén åter aktiv och drog sig söderut. Luften hade gått ur Denikin.

DE VITA

Den 23 januari 1919 ägde den 1:a Regionalkongressen av bönder, arbetare och partisaner rum i staden Greater Mikhailovska. Den präglades i första hand av hotet om invasion från Denikins vita arme, som ständigt ökat sin aktivitet längs regionens sydvästra gräns. Den 2:a Kongressen samlades tre veckor senare och utnämnde ett Regionalt Militärt Råd av bönder, arbetare och partisaner. De beslöt också vädja till befolkningen om ”en allmän frivillig mobilisering”. Uppslutningen blev enorm. Dock fick många skickas hem p g a bristen på vapen och ammunition.

Våren 1919 gjorde bolsjevikerna en framställan om hjälp från makhnovisterna i kampen mot de vita. De gick så långt som till att erbjuda Makhno överkommandot över alla styrkor i Ukraina och krävde endast att han upplöste sin partisanarme, införlivade den i Röda Armén och ställde sig under Trotskijs kommando. Makhno avböjde, med motiveringen att han omöjligt kunde samarbeta med folk som strävade efter att erövra den politiska makten⁽⁸⁾. Förhållandet mellan Röda Armén och de anarkistiska partisanerna förblev ändå ganska hyggligt - i varje fall på ytan.

I mars ingick makhnovisterna och de röda ett avtal om gemensam aktion mot de vita. Huvudklausulerna innefattade: Upprorsarmén skulle behålla sin egen interna organisation, samtidigt som de skulle ingå som en division i Röda Armén; den skulle inte förflyttas från sin hemregion, och den skulle behålla sitt namn Den Revolutionära Upprorsarmén och fortfarande bära sin svarta fana. Men smekmånaden varade inte länge.

Den 10 april samlades den 3:e Regionalkongressen i Gulai-Pole. Den besöktes av över 70 delegater och representerade 2 miljoner arbetare och bönder. Mitt under sessionen fick rådet ett telegram från Röda Arméns överkommando i Dnepr-området, som förklarade kongressen ”kontrarevolutionär” och därför förbjuden. Telegrammet ignorerades, även om kongressen besvarade det några dagar senare.

Bolsjevikerna - och särskilt Trotskij - gick nu till öppet angrepp mot makhnovisterna och kallade Makhno för ”anarkistbandit”. Trotskij sa rätt

⁽⁸⁾ ”Politisk :makt” i ordets inskränkta bemärkelse, dvs. regeringsmakten. Anarkismen

ut: ”Det skulle vara bättre att överlämna hela Ukraina åt Denikin - en otvetydig kontrarevolutionär som vi tämligen lätt kan handskas med”, - än att låta Makhno uppvigla massorna mot både vi ta och röda.

I maj fick två medlemmar av tjecken (den bolsjevikiska hemliga polisen) i uppdrag att mörda Makhno. De avslöjades och sköts. Den slutliga brytningen mellan de röda och makhnovisterna kom då de lokala sovjeterna och Upprorsarmén kallade till en 4:e Regionalkongress den 15 juni och inbjöd meniga medlemmar av Röda Armén att sända representanter. Trotskij rasade. Den 4 juni förklarade han kongressen olaglig och Makhno laglös. Därefter sände han trupper för att utplåna Rosa Luxemburg-kommunen. De lyckades endast delvis. Men några få dagar senare anlände Denikins styrkor till området och fullbordade verket⁽⁹⁾. De ödelade också alla andra kommuner i området, avskaffade de lokala sovjeterna och genomförde summariska massavrättningar. Röda Armén gick hela tiden på defensiven, i hopp om att Denikin skulle krossa Upprorsarmén åt dem.

Denikin kunde nu nästan obehindrat fortsätta sin marsch mot Moskva. Röda Armén evakuerade - med undantag för några få regementen - Ukraina under augusti och september, och makhnovisterna drevs obarmhärtigt tillbaka mot Ukrainas västgräns. Men partisanerna förtvivlade aldrig, berättar Volin, som deltog i den utmattade reträtten. Makhno tillkallade nu de soldater som blivit kvar i en del divisioner inom Röda Armén. Volin ger oss en levande beskrivning av vad han kallar för ”ett hjulens rike”. Han skriver i *La Revolution Inconnue*: ”Tusentals bondefamiljer flydde från sina hem, tog med sig sina djur och husgeråd och slöt sig till Upprorsarmén på dess återtåg. Det var en veritabel folkvandring... Sommaren” 1919 var ovanligt torr i Ukraina...Men armén tillät inte att massan av flyktingar lamslog dem i deras egna operationer. Den höll sig strängt till sin rutt - bortsett från de enheter som drog ut för att skydda huvudstyrkan mot angrepp. Detta gällde särskilt kavalleriet, som nästan låg i ständig strid. Infanteriet gick i spetsen för huvudstyrkan...Det färdades i tatjans. Var och en av dessa vagnar, som drogs av två hästar, hade en kusk på framsätet och två soldater bak. I några sektioner var en kulspruta monterad på sätet mellan dem. Artilleriet utgjorde eftertruppen. En stor svart fana vajade över den första vagnen. Slagorden 'Friheten eller Döden' och 'Jorden åt Bönderna, Fabrikerna åt Arbetarna' stod skrivna i silver på dess sidor”.

är som bekant en stats- och regeringsfientlig rörelse. - utg. anm.

⁽⁹⁾ Likheten med spanska inbördeskriget är slående. De fria kommuner som division Lister inte lyckades upplösa krossades senare av fascisterna. - utg. anm.

Reträtten varade i fyra månader. Först sökte makhnovisterna bita sig fast i Alexandrovsk vid Dnepr, med de måste snart ge upp försöket.